

Atıf Bilgisi: Yıldırım, N. (2024). Yerli dijital platformlarda alternatif tür örneği olarak sahte belgesel '500T' dizisi. *İNİF E- Dergi*, 9(2), 347-368.

YERLİ DİJİTAL PLATFORMLARDA ALTERNATİF TÜR ÖRNEĞİ OLARAK SAHTE BELGESEL '500T' DİZİSİ

Dr. Öğr. Üyesi Nisa YILDIRIM*

DOI: 10.47107/inifedergi.1515792

Araştırma Makalesi**

Başvuru Tarihi: 13.07.2024

Kabul Tarihi: 18.11.2024

Öz

Netflix, Disney Plus, Amazon Prime Video gibi uluslararası çapta hizmet veren dijital platformlar içeriklerinde reality-show, talk-show, belgesel gibi türlere yer veriyor olsalar da Türkiye’de hayata geçirilen orijinal yapımlarında dizi ve film formatındaki kurmacalar dışında başka türlere rastlanmadığını söylemek mümkündür. Blu TV, Gain ve Exxen gibi yerli dijital platformların kataloglarında ise dizi ve filmlerin yanı sıra reality-show, yarışma, gezi programı gibi farklı türlerde yapımların bulunduğu göze çarpmaktadır. Böylece sektörün çıktılarında türsel çeşitliliğe ve alışılmışın dışındaki anlatı denemelerine imkan sağlanmaktadır. Bu denemelere örnek olarak kurmaca bir hikayenin belgesele ait kodlar taklit edilerek görselleştirildiği bir tür olan sahte belgesel türündeki *500T* adlı yapım verilebilir. Uluslararası ve yerli dijital platformların içerik türleri arasındaki farklılaşmadan yola çıkan bu araştırma örnek olarak seçtiği *500T* adlı yapıyı betimsel analiz yöntemiyle incelemeyi ve türün karakteristik özelliklerine uygunluğunu yorumlamayı amaçlar. Dizi ismini, sosyal medyada ve online forumlarda uzun yıllardır hakkında ‘mizahi’ yorumlar yapılan, en uzun seyahat süresine ve en fazla güzergaha sahip İETT hattı olan *500T*’den almaktadır. Dizide bu hatta çalışan bir otobüsün yolcularıyla birlikte gizemli bir şekilde ortadan kaybolması üzerine kurulu hikaye, görgü tanıkları ve uzman kişiler ile yapılan röportajlar üzerinden aktarılmaktadır. Sahte belgeselde, belgesel kodlarının hikayedeki gerçekçiliğin artırılması amacıyla kullanıldığı bilirse de söz konusu yapımın seyirciyi ikna etme çabasında olmadığı, biçimi oluşturan belgesel estetiği ile yaratılan ciddiyetin mizah kaynağı olarak kullanıldığı görülmektedir. Gerçek ve kurmaca arasındaki ayrımın belirsizliğine vurgu yaparak zamanın ruhunu yansıtan ve türünün tüm karakteristik özelliklerini taşıyan bu yapı, yenilikçi anlatılar arasında ilham verici bir örnek olarak değerlendirilebilir. Bu sonuçtan hareketle, yerli dijital platformların varlığının da alternatif türlere alan açmaları açısından önem arz ettiğini söylemek mümkündür.

Anahtar Kelimeler: *Dijital platformlar, yerli dijital platformlar, sahte belgesel, tür, 500T*

* İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü, nyildirim@gelisim.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7941-4470

** Yazar, makalede araştırma ve yayın etiğine uyulduğuna ve kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine riayet edildiğine yönelik beyanda bulunmuştur.

ALTERNATIVE GENRES ON LOCAL STREAMING SERVICES: THE CASE OF MOCKUMENTARY SERIES '500T'

Abstract

Even though international streaming services such as Netflix, Disney Plus, and Amazon Prime Video include genres such as reality shows, talk shows, and documentaries in their content, it is possible to say that their original productions in Türkiye do not include genres other than fiction in the form of series and movies. However, local streaming services such as Blu TV, Gain, and Exxen include productions in different genres such as reality shows, competitions, and travel programs besides series and movies. Thus, they provide opportunities for diversity in genres and unconventional narrative attempts as the outputs of the sector. An example of these attempts is the series called *500T*, which is a mockumentary genre in which a fictional story is visualized by imitating documentary codes. This research, which sets out from the differentiation between the content types of international and local streaming services, aims to examine the production called *500T*, which it has chosen as an example, using the descriptive analysis method and to interpret its compliance with the characteristic features of the genre. The series takes its name from the 500T, the bus line with the longest travel time and the most routes, which has been subject to 'humorous' comments on social media and online forums for many years. The story in the series, which is based on the mysterious disappearance of a bus operating on this line with its passengers, is conveyed through interviews with eyewitnesses and experts. Although it is known that documentary codes are used in the mockumentary to increase the realism of the story, it is seen that the production in question does not try to convince the audience, and the seriousness created by the documentary aesthetics that form the form is used as a source of humor. This production, which reflects the spirit of the time by emphasizing the vagueness of the distinction between reality and fiction and carries all the characteristic features of its genre, can be evaluated as an inspiring example among innovative narratives. Based on this result, it is possible to say that the existence of local streaming services is also important in terms of opening up space for alternative genres.

Keywords: *Streaming services, local streaming services, mockumentary, genre, series*

Giriş

Netflix'in öncülük ettiği dijital platform yayıncılığı tüm dünyada giderek güçlenen bir sektör olarak karşımıza çıkmaktadır. Disney Plus, Amazon Prime Video gibi uluslararası hizmet veren platformlar aynı zamanda farklı dillerde orijinal içerikler de üretmektedirler. Netflix ilk yıllarında ağırlıklı olarak dizi ve film türünde içeriklere yer vermiş olsa da sonrasında reality-show, talk-show, stand-up gibi farklı türde yapımları da kataloğuna eklemeye başlamıştır. Farklı türdeki bu yapımların ülke dağılımlarında Amerika ilk sırada olsa da İspanya, Hindistan, Güney Kore gibi farklı ülkelere yapımlar da katalogta yer almaktadır. Bununla birlikte 2016 yılında Türkiye'de hizmet vermeye başlayan ve 2018 yılından bu yana Türkçe orijinal içerik üretimine devam eden Netflix'te dizi ve film türleri dışında başka türlere yer verilmemektedir. Bu durum Disney Plus ve Amazon Prime Video için de geçerlidir.

Türkiye'de hizmet vermekte olan yerli dijital platformlar Blu TV, Gain ve Exxen gibi kuruluşların içerikleri değerlendirildiğinde ise bunun aksine sadece dizi ve film türünde orijinal içeriklere yoğunlaşmak yerine reality-show, talk-show, gezi programı, yarışma, belgesel gibi türlere de yer verildiği görülmektedir. Bu yapımların bir kısmında sosyal medya aracılığıyla ünlenmiş isimler de yer almakta ya da yine sosyal medya aracılığıyla gündeme gelmiş konular, mekanlar, olaylara içeriklere kaynak oluşturmaktadır. Yerli platformların kataloglarındaki bu çeşitlilik seyirci açısından seçeneklerinin çoğalması gibi olumlu bir noktadan değerlendirilebileceği gibi, aynı zamanda sektörel üretimde yenilikçi denemelere de imkan sağlanması açısından da yorumlanabilir. Bu platformlar aracılığıyla hayata geçen, alışılmışın dışındaki örnekler arasında Gain adlı platformun 2021 yılında yayınladığı *500T* adlı yapım sayılabilir. Yapım komedi türündeki hikayesini, anlatının karakteristiğini yansıtmada son derece

uygun bir tür olduğu iddia edilebilecek sahte belgesel türünde anlatmayı seçmiştir. Netflix gibi platformlarda farklı dillerde sahte belgesel türünde örneklere rastlansa da Türkçe içeriklerde böyle denemelere yer verilmemektedir. Bu noktada yerli platformların varlığı görece yeni türlerde üretim yapmak isteyenler için önem kazanmaktadır.

Türkçe yapımlarda tercih edilen türler açısından yerli dijital platformlar ve uluslararası alanda ulaşılabilir olan platformlar arasındaki farklılaşmadan yola çıkan bu araştırma, ülkemizde daha önce dizi formatında denenmemiş olan sahte belgesel türündeki komedi dizisi 500T'ye odaklanarak, söz konusu yapımların türün karakteristik özelliklerini kullanımı açısından betimsel analiz yöntemi ile inceleyecektir. Öncesinde sahte belgesel türü hakkında bilgi verilecek, sonrasında yerli dijital platformlardaki alternatif türlerde üretilen yapımlara değinilecek, devamında ise araştırmaya için seçilen diziyeye konu olan otobüs hattı 500T'nin daha önce mizah unsuru olarak nasıl kullanıldığından bahsedilecektir.

1.Kendini Gerçekleştiren Kurmaca: Sahte Belgesel

Sahte belgesel türüne değinmeden önce, belgesel ve gerçeklik ilişkisine odaklanmak yerinde olacaktır. Belgeselin "etkileyici müzik kullanımı ve yeniden sahneleme" gibi metotların yanı sıra "hayret verici karakterleri ve ilgi çekici öyküleri" anlatması nedeniyle kurmaca filme olan benzerliğini sorgulayan Nichols (2017, s.26)'a göre belgesel: 1. Gerçekten olmuş bir şey hakkındadır. 2. Gerçek kişiler hakkındadır. (a.g.e. s.27) 3. Gerçek dünyada olup bitenlerle ilgili öyküler anlatır. (a.g.e. s.32) Belgeselin gerçeğin "yaratıcı biçimde yorumlanması" olduğuna dikkat çeken Kuruoğlu (2006, s.99) "herhangi bir gerçekliğin yorumlanmadan, salt kaydedilmesini 'belgeselcilik' olarak değil, 'belgencilik' olarak" tanımlar. Bu noktada gerçeği aktardığı iddiasında olan belgeselin, kimin gerçekliğini yansıttığı üzerine soru sormak mümkündür. Belgesel türünde anlatı, yaratıcısının "etik değerleri" tarafından şekillendirilir. Her ne kadar gerçeği aktardığı ileri sürülse de belgeselin sunduğu gerçeklikte mutlak bir tarafsızlıktan söz etmek mümkün değildir. (Öngen, 2021, s.409)

Belgesele olan ilginin yükselişe geçişinde National Geographic, Discovery Channel gibi tematik televizyon kanallarının etkisi büyüktür. Yayın stratejileri gereği oluşan beklentiler türün süre ve içerik açısından benzerliklere sahip olmasına katkı sağlamıştır. (Atabek, 2005, 219) Doğa ve tarih başta olmak üzere birçok nitelikli yapımla, seyircinin belgesel ile olan ilişkisini sağlamlaştıran bu kanallar, devam eden yıllarda hayatımıza giren dijital platformların arşivlerine belgesel türüne ait birçok içeriği eklemelerine ön ayak olmuş, dahası platformların 'orijinal' belgesellerinin de hayata geçmesine imkan vermiştir. Uluslararası pazarın ilk platformu olan Netflix, belgesel kataloğunu ödüllü belgeseller, tarihi belgeseller, sosyal ve kültürel belgeseller, suç belgeselleri, bilim ve doğa belgeselleri, cinsellik üzerine belgeselleri, hayvan ve vahşi doğa belgeselleri, ruhani belgeseller olarak alt türlere ayırmaktadır. Dijital platformların sayılılarının artmasıyla birlikte neredeyse sınırsız kurmaca içeriğe ulaşılabilir konumda olan günümüz seyircisinin belgesele olan ilgisinin artarak devam ediyor oluşu, gerçeğe olan ihtiyaçla açıklanabileceği gibi, yapımların gerek konu çeşitliliği gerekse nitelik açısından gelişim göstermekte olması ile de açıklanabilir.

Nichol'a göre "kurmaca dışı filmlerin belgesel değeri, yazılı veya sözlü dilin kavramlar sunduğu konulara görsel ve işitsel temsiller sunmasından ileri gelir." Anlatıcının görüntüyü açıklar nitelikteki yorumu, seyirciyi duygusal olarak etkilemeyi amaçlamaktadır. (2017, s.119) Gerçeğin yorumlandığı noktada 'gerçekliğin' sorgulanabilir olacağını iddia etmek mümkündür. Seyirci

üzerinde bir duygu değişimi yaratma motivasyonu ise belgesel türünün kurmaca ile olan ilişkisini tartışmaya açmaktadır. Sahte belgesel ise, belgeselin gerçek ile olan ilişkisine sırtını yaslayarak ve sonra ters yüz ederek kendi gerçekliğini yaratmayı amaçlar.

Covid-19 pandemisinin başladığı yıl olan 2020'nin son günlerinde Netflix, 'Death to 2020' (2020 Bit Artık) adıyla bir sahte-belgesel yayınlamıştır. Anlatıcının "Eşi görülmemiş bir şekilde uzmanlara, siyasetçilere, güç simsarlarına, hükümdarlara, bilim insanlarına, psikologlara ve sıradan vatandaşlara ulaştık. Tarihteki en tarihi yılın eksiksiz hikayesini bizzat yaşayanların ağzından dinleyeceğiz" sözleriyle giriş yaptığı yapım aynı zamanda politik hiciv olarak tanımlanabilir. 2020'nin Ocak ayında Avusturalya'yı esir alan orman yangınlarından başlayarak, küresel çapta ses getiren politik olaylara yer verilen yapımın asıl odaklandığı Covid-19 pandemisinin etkileri olsa da, Oscar ödül töreninde yaşananlar gibi popüler kültür örneklerine de yer verilmiştir. Hugh Grant, Laurence Fishburne gibi ülkeleri dışında da tanınan oyuncuların kadrosunda yer aldığı *Death to 2020*'de Samuel L. Jackson New York Gazetesinde çalışan bir gazeteci, Lisa Kudrow ise gayri resmi Beyaz Saray sözcüsü olarak rol alıyor. Başta politikacılar olmak üzere, 'gerçek' insanların görüntü ve konuşmalarından oluşan kesitlerin, kurmaca karakterlerin röportajlarıyla birlikte kurgulandığı söz konusu yapım, belgesel türünün biçimsel özelliklerini kullanarak, tüm insanlığın yaşanmış olduğunu reddedemeyecekleri gerçekleri kurmaca bir anlatıyla dönüştürmeye niyetleniyor ve böylelikle sahte belgesel türünün en güncel örneklerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Netflix'in bu politik-sahte belgeseli "politikacıların yalanları ile kendisinin oynadığı gerçeklik oyunu arasında metaforik bir bağ" (Demoğlu, 2014, s.133) kurduğu söylenebilir.

Kurmaca bir anlatıyı belgesel kodlarını kullanarak aktaran sahte belgesel türünde amaç seyirciyi kurgulanmış bir gerçekliğe ikna etmektir. Lebow'a göre sahte belgesel, belgeselin tarzını "kopyalayabilir, taklit edebilir, hile yapabilir, oynayabilir, küçümseyebilir, alay edebilir, tersine çevirebilir, tekrarlayabilir, alay edebilir, hiciv yapabilir, onaylayabilir, alt üst edebilir, saptırabilir ve dönüştürebilir." (2006, s.223)

"Gerçeğe olabildiğince benzer olmak amacıyla, belgesel kod ve koşullarını kusursuz biçimde taklit etme çabasında olan, kurmaca bir öykü üzerine kurulmuş" (Demoğlu, 2014, s.89) bir tür olan sahte belgeselin seyirci ile tanışıklığı 1960'lı yıllara uzanmaktadır. Karakteristik özelliklerinin henüz tanınmadığı ilk dönemlerinde belgesel türü kapsamında değerlendirilmiştir. BBC'nin yapımcılığında gerçekleştirilen, muhtemel bir nükleer savaşın öncesi ve sonrasına odaklanan *The War Game* adlı sahte belgeselin, 1966 yılının akademi ödülleri en iyi belgesel ödülünü alması bu hatalı değerlendirmeye örnek olarak verilebilir. (Sevim, 2019, s.76-77)

Türün en bilinen örnekleri arasında Woody Allen'ın *Parayı Al ve Kaç (Take the Money and Run)* (1969) ve *Zelig* (1983) gibi filmlerinin yanı sıra, Rob Reiner'in gerçekte var olmayan Spinal Tap adlı bir rock grubunun turne sürecine odaklandığı *This is Spinal Tap* (1984) sayılabilir. Woody Allen'ın belgesel kodlarını kullanarak yarattığı filmlerde yaptığı belgeselin parodisidir. Allen filmin başrolünü üstlenerek, seyircinin daha ilk andan itibaren gerçeklik vaat etmediğinin altını çizer. (a.g.e, s.119) Sahte belgesel sıklıkla birlikte kullanıldığı iki tür komedi ve korkudur. Korku türündeki örnekleri arasında, gerilimin 'buluntu film' görüntülerinin kullanılarak yaratıldığı *Blair Cadısı (The Blair Witch Project)* (1999) ve *Paranormal Aktivite (Paranormal Aktivite)* (2007) sayılabilir. Komedi türündeki en bilinen örnekler biri Sacha Baron Cohen'in Borat karakterini canlandırdığı *Borat: Şanlı Kazakistan Milletinin Çıkarlarını Arttırmak İçin Amerikan Kültürünün İncelenmesi* adlı, 2006 tarihli yapımdır. 2001 ve 2003 yılları arasında yayınlanan,

komedyen Ricky Gervais'in başrolünü üstlendiği, İngiltere yapımı *The Office* adlı komedi dizisi de yine sahte belgesel türü ile ilişkilendirilmiştir. Ofis çalışanlarının gündelik hayatlarına odaklanılan yapımda kullanılan "belgesel kodları parodi hissiyatı yaratmaktan ziyade gerçekçiliği arttırmak için" kullanılmaktadır. Yapımdaki mizahı oluşturan ise oyuncuların abartılı ve uyumsuz hareketleridir. (Cardwell, 2003, s.34) Dizi, 2005 yılında Amerikan versiyonu hayata geçirilmiş ve 2013 yılına kadar devam etmiştir. Wallace'a göre (2008, s.202) günümüzde örneklerine rastlanan sahte belgesel komedilerinde, belgesel kodlarını taklit etmenin ötesine geçildiğini, türün kendi karakteristik özelliklerini oluşturarak kabul ettirdiğini söylemek mümkündür. "Sahte belgesel, belgesel gerçekçiliğinin modası geçmiş kodlarını bile aşmaya çalışabilir." (Lebow, 2006, s.229)

Türün Türkiye'deki örneklerine bakıldığında ise korku sinemasının öne çıktığı görülmektedir. *Paranormal Aktivite* ve *Blair Cadısı* filmlerinde olduğu gibi buluntu film görüntülerini kullanan *Karadedeler Olayı* (2011) ve *Görünmeyenler* (2011) adlı yapımları sahte belgesel türüne dahil etmek mümkündür. Yanı sıra korku-komedi olarak tanımlanabilecek melez bir tür örneği olan, *Ada: Zombilerin Düğünü* (2010) adlı film de söz konusu türle ilişkilendirilebilir. Filmin tamamı karakterlerden birinin el kamerası ile kaydettiği görüntülerden oluşmaktadır. İstanbul, Büyükkada'da gerçekleşen bir düğün sırasında zombilerin adayı ele geçirmesi üzerinden ilerleyen hikayesi ile film korku türünün bir parodisi olarak da değerlendirilebilir. Cardwell'e göre, "sahte belgesel, genellikle belgesel ve komedi gibi önceleri ayrık ve farklı olan iki türü birleştirir." Bunun ilk kez denemediğini, aksine daha önce farklı türlerin parodilerine rastlandığını belirten Cardwell sahte belgeseli "alışılmadık" olarak tanımlamasının nedenini "tek seferlik bir denemenin ötesine geçerek, kendi başına büyüyen ve popüler bir tür haline gelmesi" olarak açıklar. (2003, s.31) Türün yerli örnekleri arasında atlanmaması gereken bir başka film ise Kutluğ Ataman'ın *Aya Seyahat* (2009) adlı filmidir. 1957 yılında Erzincan'ın köyünde dört genç adamın aya gitmeye karar vermesi üzerine yaşananlar hakkında olan film, siyah beyaz fotoğraflar ve uzman görüşleri eşliğinde kurgulanmıştır. Ataman sahte belgesel türünde bir eser üretmeye "kurmaca bir tarih yapma fikri" ile yola çıktığını, filmin aslında kurmaca olduğunun belli olması için "Nasılsa kimse inanmaz" diye düşünerek böyle bir hikaye seçtiğini söyler. (Özeren, 2021)

Belgeselin parodisi olarak tanımlanabilen sahte belgeselin en yakın tarihli örneklerinden biri, 2016-2018 yılları arasında yayınlanan BBC yapımı *Cunk on Britain* adlı dizidir. Oyuncu Diane Morgan'ın bir gazeteci rolünde İngiltere tarihine dair bilgilerin peşine düştüğü dizinin farklı bir versiyonu *Cunk on Earth* adıyla 2022 yılında hayata geçirilmiştir. Ocak 2023 itibariyle Netflix kataloğuna eklenen yapımda, yine Morgan tarafından canlandırılan Philomena Cunk karakteri bu kez insanlığı etkileyen büyük icatların ve insanlığın gelişiminin peşine düşmektedir.

Sahte belgeseli post-truth kavramı bağlamında inceleyen Eğitimci (2021, s.63), iletişim teknolojilerinin gelişimi ve internet kullanımının artmasının etkisiyle "belgesel dünyasında da bir nevi belgesel sonrası diyebileceğimiz bir kültür" inşa edildiğini ve komedi-sahte belgeselin de bu döneme katkı sunduğunu iddia etmektedir. *Death to 2020*'nin devamı niteliğindeki, *Death to 2021*'i de seyircisine sunan Netflix'in kataloğunda yer alan, BBC'nin beş sezonluk sitcom - sahte belgeseli *People Just Do Nothing*, 2001 yılında Kanada'da yayınlanmaya başladıktan sonra sekizinci sezonundan itibaren transfer ettiği *Trailer Park Boys*, orijinal yapımı olan suç draması parodisi *American Vandal*, çocuk seyirciye hitap eden *Little Lunch*, ve yanı sıra Houston, *We Have A Problem!* (2016), *Documentary Now!* (2015-2017) gibi sahte belgesellerden yola çıkarak, dijital platform yayıncılığının da bu 'alışılmadık' türe katkı sağladığı öne sürülebilir.

Söz konusu dijital platformlar olduğunda, Türkiye'deki pazarın da her geçen gün genişlediğinden bahsetmek mümkündür. Netflix'in 2016 yılında uluslararası hizmet vermeye kurulan Netflix Türkiye'yi, sırasıyla Amazon Prime Video, Disney Plus izlemiştir. Tüm bu platformların Türkçe orijinal yapımları incelendiğinde, diğer birçok ülkelerde izlenen üretim stratejilerinin aksine, alışlagelmiş konu ve türlerde yapımların hayata geçirildiği görülmektedir. Bu tutumun nedenleri farklı bir tartışma konusu olmakla birlikte, uluslararası pazarda boy gösteren platformlar Türkçe içeriklerinde çeşitliliğe ve alternatif türlere alan açmaktan uzaktır. Bu tespiti imkan verenin ise özellikle Blu TV ve Gain olmak üzere, yerli dijital platformların kataloglarına ekledikleri 'alışılmadık' türlerde orijinal yapımlar olduğunu iddia etmek mümkündür.

2.Yerli Dijital Platformlarda Alternatif Türler

Türkiye'nin ilk yerli dijital platformu olan Blu TV, 2016 yılının ilk ayında, Netflix Türkiye'den birkaç hafta sonra yayın hayatına başlamıştır. Netflix Türkiye'nin "lisans anlaşmaları nedeniyle sınırlı katalog erişimi, Türkçe seslendirme ve altyazının olmayışı gibi yerelleşmenin önündeki bariyerler" (Kara, 2016) göz önünde bulundurulduğunda, bu durumun ilk yerli platform için bir avantaj sağladığı söylenelemiştir. İlk aylarında teknik altyapı geliştirmelerine yatırım yapmanın yanı sıra orijinal içeriklerini artırma amacıyla da çalışmaların yapıldığı Blu TV, ilk orijinal içeriği olan *Masum* adlı diziyi 2017 yılında seyircisine sunmuştur. Aynı yıl içinde yayınlanan orijinal yapımlarında biri de Özgecan Aslan, Sarai Sierra ve Münevver Karabulut cinayetlerine odaklanan, üç bölümlük *Çalınmış Hayatlar* adlı dokü-dramadır. Blu TV'nin 2020 yılında Netflix tarafında büyük tanıtım faaliyetleriyle seyirciye sunulan *Rise of Empires: Ottoman* adlı dokü-dramadan çok önce türe ait ilk örneği sunduğu görülmektedir. Dokü-drama, diğer adıyla drama belgesel, belgesel biçimini kullanarak kurmaca bir anlatı sunan sahte belgeselin yaptığını tam tersini yaparak, "gerçek bir olayı anlatmak için kurmaca biçimini"nden yararlanır. (Demoglu, 2014, s.88).

2016'nın son ayına gelindiğinde Türkiye'nin ikinci dijital platformu olan Puhu TV yayın hayatına başlamış, popüler oyunculara yer verdiği, çok satan uyarlaması projesi *Fi* (2017) ile ilk orijinal içeriği ile bilinirliğini arttırmıştır. Devamında hayata geçirilen *Şahsiyet* (2018) adlı dizinin yakaladığı popülariteye rağmen, Puhu TV geçen sürede sektördeki rakipleri kadar üretimde bulunmamıştır. Sınırlı sayıdaki kurgu-dışı orijinal içerikleri arasında belgesel ve söyleşi türlerindeki *Hayat Atölyesi: Pizza* (2021), *Hayat Atölyesi: Sushi* (2021), *Mutluluk Laboratuvarı* (2021), *Hayat Atölyesi: Leica ile O Anlar* (2021) ve *Rüzgarın İzinde - Bir Kite Hikayesi* (2022) karşımıza çıkmaktadır.

Yerli dijital platformlara, 2020 yılının Aralık ayında, uzun yıllar medya sektöründen çok farklı bir sektörde yöneticilik yapmış Gözde Akpınar'ın kurduğu Gain ve 2021'in Ocak ayında uzun yıllar televizyon sektöründe yer almış Acun Ilıcalı'nın kurduğu Exxen eklenmiştir. Her iki platform da lansman süreçlerinde dizi türündeki orijinal yapımları ile öne çıkmayı tercih etmiş, her ne kadar aynı türde olsa da yapımların karakteristikleri açısından Exxen geleneksel televizyona yakın bir noktada durmuşken, Gain görece yenilikçi yapımlara öncelik vermiştir.

Dijital platformlar, yatırım bütçelerini büyük oranda daha maliyetli olan dizi ve film ayırdıkları bilinse de, bu iki türün dışındaki türlere de yer vermektedir. Geleneksel televizyonun tahtını ele geçirmeye niyetli platformlar için bu bir tercih değil gereklilik olarak nitelendirilebilir. Üye sayılarını arttırmak ve mevcut üyelerin, korumak adına, seyircinin çeşitlilik talebini karşılamanın yolu bundan geçmektedir. Blu TV arayüzündeki kategoriler Film, Dizi, Canlı TV olarak sıralanırken, Gain'in kategorileri Güncel, Dizi, Film, Haber, Program, Belgesel olarak

sıralanmaktadır. Exxen'e bakıldığında ise film kategorisinin bulunmadığı, sıralamanın Keşfet sayfası altında Diziler, Programlar, Yarışmalar, Belgeseller, Çocuklar şeklinde olduğu görülmektedir. Platformların kataloglarında yer alan kurgu-dışı içerikler şöyledir:

Tablo 1. Blu TV

Belgesel	<i>Bize Gezmek Olsun</i> (2018), <i>140 Journos: Parayı Vuranlar</i> (2018), <i>Pavyon</i> (2019), <i>Kafayı Yersin</i> (2019), <i>Hayaller Bizim İki Gözüm</i> (2020), <i>Dijital Flörtleşme</i> (2020), <i>Ultrastories</i> (2020), <i>Efsane T</i> (2020), <i>Ankara Havası</i> (2020), <i>Dövüşçü</i> (2020), <i>Oyun</i> (2020), <i>Düğün</i> (2021), <i>T Kuşağı</i> (2021), <i>Şamanın Yolunda</i> (2021), <i>Operasyon</i> (2021), <i>Bir Ankara Polisiyesi</i> (2022), <i>Liderlik Sırları</i> (2022), <i>Ünlü</i> (2023)
Drama-belgesel	<i>Göz Açıp Kapayınca Kadar</i> (2021)
Talk-show	<i>Meksika Çıkmazı</i> (2022), <i>Çimen</i> (2023)

Tablo 2. Exxen

Belgesel	2021: <i>Cam Yeniden Cam</i> , <i>Son Süngerci</i> , <i>Son Savaşçı: Midilli</i> , <i>2008 Milli Takım Hikayesi</i> , <i>Cadde Cadde İstanbul</i> , <i>K-POP</i> , <i>Tosuncuk</i> , <i>Cam Yeniden Cam</i> , <i>Derinlerdeki Kahraman: Mustafa Ertuğrul</i> , <i>Derinlerden Yansımalar- Çanakkale Deniz Savaşları İzleri</i> , <i>İslam ve Kadın</i> , <i>103 Gol</i> , <i>Pascal</i> , <i>Arda</i> , <i>İşte Kadınlar</i> , <i>Yazgı</i> , <i>Türkiye'deki Seri Katiller</i> , <i>Nouma</i> , <i>103 Gol</i> , <i>Nusaybin Cinleri</i> , <i>Ohash</i> , <i>Bir Başka Şehir</i> , <i>Grj Dans</i> , <i>Tasarım Evler</i> . 2022: <i>Arabeskin Aşık Kadınları</i> , <i>Hayaller / Gerçekler</i> , <i>Esnaf</i>
Reality-show	2021: <i>Buraların Yabancıyız</i> , <i>Kirli Çamaşırlar</i> , <i>Katarsis</i> , <i>Garaj</i> , <i>Akıl Oyunları Sürprizimiz Var</i> , <i>Nasıl Zayıflarım?</i> <i>Astrolojik Şifreler</i> , <i>Şanslı mı Şanssız mı?</i> , <i>Veteriner Hekim Tugay İnanoğlu ve Dostları</i> , <i>Stalk Show</i> , <i>Sağlıklı Kaçamak</i> , <i>Benim İçin Yap</i> , <i>Büyük Değişim</i> ,
Talk-show	<i>Konuşanlar</i> (2022) ve <i>@EnisArıkan</i> (2021)
Yarışma	<i>Enes Batur'la Buluşma</i> (2021), <i>O Adam Oldun Mu?</i> (2021), <i>Alper Rende ile Kaçış</i> (2021), <i>Fight Club Exxen</i> (2021)

Tablo 3. Gain

Belgesel	2021: <i>Yeni Umutlar</i> , <i>Bir Umut Marmara</i> , <i>Beyaz Yaka</i> , <i>Bir Şifa Bağımlısının İtirafı</i> , <i>İstanbul Apartmanları</i> , <i>Ele Güne Karşı</i> , <i>İstanbul Hesabı</i> , <i>Türkiye'nin İnsanları Şokopop Serisi</i> , <i>Çağ Yangını</i> , <i>Esencılıs</i> , <i>Ah Sanal Dünya</i> , <i>Ben Varım!</i> 2022: <i>K-Pop Türkiye: Bir Z Kuşağı Dalgası</i> , <i>Megastar Tarkan Şokopop</i> , <i>Aslı İnadık ile Heykel Mi?</i> <i>Dalga: Karadeniz'in Gizli Gücü</i> , <i>Ara Akım Medya</i> , <i>661</i> , <i>53-61</i> , <i>Skandallar & Co.</i> , <i>En Az 3 Dövme</i> , <i>Sınırsız</i> , <i>I am İstanbullu</i> , <i>Hiç Bilmiyordum</i> , <i>Ankapark: Bir Ankara Dosyası</i> , <i>İki Kapı Arasında</i> , <i>Türkiye'yi Sarsan Davalar</i> , <i>Çok Yakın Çok Uzak</i> , <i>İstanbul'a Sürgün</i> ,
----------	--

	<i>Cumhuriyet'e Doğru: Son 99 Saat, Ne Yaşandı?, Bir Daha Asla</i>
Talk-show	<i>Tuz Biber, Dayı Show, Şaka Bi' Yana, Doğu Demirkol, Bir Daha Söyle, Oyunlar Holding'dir</i>

Platformların televizyona ait türler olan reality-show, talk-show ve yarışma programı gibi türlere de yer veriyor olmaları seyircinin boş zamanlarının tamamını kurgu içerikler ile değerlendirmekten ziyade, televizyonun işlevlerinden biri olan 'hoşça zaman geçirtme'yi sağlayabilecekleri, 'gerçek hayata' dair içeriklere de yer verme gerekliliği ile açıklanabilir. Günümüzde dijitalleşmenin de etkisiyle sosyalleşmenin azalması seyircinin "kurmacadan çok gerçek insanların gerçek hikayeleri"ne olan talebinin artmasına neden olmuştur. "Magazin programlarından reality show'lara kadar geniş bir programlar zincirinin bile kapatamadığı bu boşluğu, haber bültenlerini istila eden güvenlik kamerası görüntüleri, danışıklı dövüş yarışma programları, sahte konuklarla yapılan aldatmaca gündüz kuşağı programları doldurmaktadır." (Sim & Toprak, 2012, s.9) Televizyonun kurgu-dışı içeriklerinde gerçek ve kurmaca arasındaki çizgiyi 'bilerek' manipüle edilmesi, sahte belgesel türünün kullandığı yöntem ile benzeşmektedir.

Yakın geçmişte, Covid-19 pandemisinin başlangıcı ile birlikte tüm insanlığın günlük hayatını yeniden düzenlemesini gerektiren, kültürel bir dönüşüm yaşanmış, evde vakit geçirmek önce bir zorunluluk olarak dayatılsa da zamanla sosyal hayata tercih edilen bir eyleme dönüşmeye başlamıştır. Bu tercihin kalıcı oluşunun sebepleri farklı bir tartışmanın konusu olsa da sonuçları seyirci tercihlerini etkilemesi açısından önemlidir. Pandeminin de etkisiyle, sosyal hayatı eve taşıyan seyircinin dijital platformlara olan talebi artmış, bu durum da üye sayısını arttırmak amacındaki platformları dizi ve film dışındaki alternatif türlere daha fazla yer vermek açısından olumlu yönde etkilemiştir. Televizyonun aksine, niş seyirci kitlesi için üretilen bu içeriklerde reality show, yarışma, magazin, talk show ve hatta belgesel türlerinin kimi zaman iç içe geçtiği görülmektedir.

Televizyon programcılığı söz konusu olduğunda ilk örnekler arasında sayılabilecek reality-show türünün yöntemi gerçekliği seyirciye dolaysız olarak aktarmaktır. (Kılıçbay, 2005, s.78) Katı kurallara sahip olmayan reality-show türü için "birbirine az çok benzeyen ama aynı olmayan pek çok versiyonun türetilebilmesine olanak sağlayan bir format" (Yıldırım & Esen, 2018, s.490) yorumu yapılabilir. Türün televizyondaki örneklerinde "genellikle bir star olma öyküsü ya da acı yaşam deneyimleri içeren ibret öyküleri, felaket ya da kazalar sonrası yaşanan acılar ya da mucizeler konu edilmektedir." (a.g.e, s.493) Fakat platformlarda yer alan örneklerinin daha eğlence odaklı temalara odaklandığı görülmektedir. Kurgu-dışı içeriklerin kullandığı yöntemleri belirleyen unsurların başında hoşça vakit geçirtme amacı öne çıkmaktadır. "Gündelik konuşmaya, eğlenceye ve ciddi gerçeklerden kaçmaya yönelik metinler"den oluşan bu programlar içine "magazin programlarından talk show'lara değin geniş bir tür yelpazesini almaktadır." (Kılıçbay, 2005, s.70)

Platformların içerikleri arasında zaman zaman Youtube gibi farklı platformlardan transfer edilen yapımlara da rastlanmaktadır. Bunların arasında magazin-belgesel olarak tanımlanabilecek Gain'in '*Şokopop*' serisi yer almaktadır. Exxen'de ise Alper Rende, Enes Batur, Hasan Can Kaya gibi Youtube'daki içeriklerinin izlenme sayılarının fazlalığı nedeniyle 'keşfedilen' isimler yer aldığı yapımlar da göze çarpmaktadır.

‘Transfer’ edilen yapımlara örnek olarak verilebilecek bir diğer tür ise stand-up komedyenleri tarafından hazırlanan içeriklerdir. Web sitesinde “Türkiye'deki standup komedi kültürünü yaygınlaştırmayı amaçlayan komedi kulübü” olarak tanımlanan, bir grup komedyenin bir araya gelerek kurduğu “Tuz Biber” adlı ekip uzun yıllardır, İstanbul’un çeşitli mekanlarında sahne almış ve yaptıkları stand-up gösteriler ile kendi takipçi kitlelerini yaratmıştır. Gain’de aynı isimle yer alan yapımda komedyenler gösterilerinden bölümler sunmaktadır. Görece yeni bir tür olan stand-up komedi, kısaca “seyirci kitlesinin önünde kostüm kullanılmadan yapılan, sözlü performansa dayanan, otobiyografik ve gözlemsel içeriğe sahip tek kişilik performans” (Gürler, 2020, s.140) olarak tanımlanabilir. Genellikle interaktif olarak gerçekleştirilen bu performanslarda “seyirci hem dinleyicidir hem de şakanın kaynağını oluşturabilmektedir”. (Arıkan, 2021, s.69) Gain’in kataloğunda yer alan bir diğer stand-up içeriği ise, uzun yıllardır anaakım sinema filmlerinin yapımcılığını üstlenen BKM adlı şirketin alt kuruluşu olan BKM Mutfak bünyesinde yer alan komedyenlerin gösterilerinden oluşan *BKM Mutfak* adlı yapımdır. Bu yapımlar, her ne kadar interaktif performansa dayalı bir tür olarak tanımlansa da kendi seyirci kitlesini oluşturmuş bu gibi grupların, canlı gösterilerine erişim imkanı bulunmayan farklı seyirci kitlesi tarafından da bilinir olmasına katkı sağlamaktadır.

Dijital platformların içeriklerinde tür açısından çeşitlilik sunmaları seyircinin seçeneklerini arttırmanın dışında, farklı bir perspektiften değerlendirildiğinde, sektör profesyonellerinin yaratıcı işlere imza atmasına imkan verilmesi açısından önemlidir. Geleneksel televizyona ait türlerin dönüştürülerek farklı formatlarla yenilikçi işler olarak karşımıza çıkması bu sayede gerçekleşebilmektedir.

Platformlarca dönüştürülen ve güncellenen türlerin yanı sıra, içerikler arasında televizyonda hiç denenmemiş türlerden örneklere de rastlanmaktadır. Gain tarafından 2021 yılında yayınlanmaya başlanan sahte belgesel türündeki *500T* adlı yapım, daha önce az sayıda sinema filminde denenmiş, fazla bilinmeyen bir türün ilk dizi örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Sahte belgesel türünün tüm karakteristik özelliklerini barındıran komedi türündeki dizi ismini İstanbul’daki toplu taşıma sisteminin en uzun mesafe ve sefer süresine sahip otobüs hattı olan 500T’den almaktadır. İstanbul’un Anadolu ve Avrupa yakalarında yer alan ilçeleri Tuzla – Cevizlibağ arasında üç saate yaklaşan sefer süresine ile yıllardır her gün binlerce yolcu taşıyan 500T hattı ile ilgili olarak uzun yıllardır sosyal medya platformları ve online forumlarda yorum ve espriler yapılmaktadır.

3.İETT Hattı 500T’nin Mizah Amaçlı Kullanımına Dair Örnekler

Türkiye’nin en eski online forumlarından olan Ekşisözlük’te 500T başlığı altında 2002 yılından başlayarak 2023 yılı sonuna kadar toplamda 79 sayfa ileti paylaşılmıştır. “İstanbul’un adı konmamış ilk metrobüsü”, “şoförün ayakta gittiği otobüs hattı” (Ekşisözlük, differentman, 27.09.2018) gibi mizahi tanımların yapıldığı otobüs hattı için araştırma konusu olan dizi yayınlanmadan önce, dizinin içeriğinde yer alan unsurlarla fazlaca benzerlikler taşıyan mizahi yorumlara rastlanmaktadır.

“yolcu tecrübeleri ve gözlemcilerden yola çıkılarak yapılan araştırmadan içine binildiği andan itibaren uzay zamanın büküldüğü, zamanın yavaş aktığı bilim adamları tarafından doğrulanmıştır. evet tarafından. yıllar süren araştırmalar sonucunda ortaya çıkan bir başka gerçek ise bu otobüste her gün yolculuk eden insanların, diğer hat otobüslerine oranla daha geç yaşlandığıdır. uzay zamanı büküm büküm yapmasının dışında, evliliklere, sevdalara, dostluklara ve ayrılıklara da konu olan 500T bu yönüyle bilim adamlarının takdirini kazanmıştır. bu konuda bilimin

öncülerinden biri olan saygı değer insan görüşünü su şekilde açıklamaktadır: ‘500T şimdilik sadece toplu taşımada kullanılan bir araç, ancak bilimin ışığında bizleri çok daha ileri götüreceği inancındayım’ carl sagan -milyarlarca milyarlarca -1992” (Ekşisözlük, metaforrr, 24.12.2019)

“toplulu taşıma aracı değildir. 500T'nin binilen bir taşıt olduğu şehir efsanesidir. gerçekte 500T'ye binen bir vatandaş yoktur. bir hükümet komplosu olan 500T içinde görünen insanlar, aralarındaki gizli devlet ajanlarını gizlemek için seçilmiş figüranlardır. şoför, aslen hükümet görevlisidir. çok elzem ve kritik müdahale gerektiren durumlar dışında asla 500T'nin kapısını açmamak ve sıradan bir vatandaş her ne olursa olsun içeri almamak için sibirya'da 4 yıl süren özel hareket eğitimi almıştır. 500T'ye binen son vatandaşın akibeti hakkında 6 yıldır haber alınmamaktadır.” (Ekşisözlük, sarcastica 13.07.2019)

500T otobüs hattı hakkında, ayrıca fantastik veya bilim kurgu türündeki popüler dizilere de konu olabileceği yönünde “*doctor who*'nun bir bölümüne konu olması gereken otobüs hattı” (Ekşisözlük, yemyesilyurt, 15.01.2022) ve “*black mirror* dizisinde geçmesi gereken hat” (Ekşisözlük, Pessevmeven, 29.09.2019) gibi yorumlar yer almaktadır.

Ekşisözlük'teki başlığın altında yer alan iletilere dizinin yayınlandığı tarihten itibaren dizi ile ilgili yorumların da eklendiği görülmektedir.

‘hakanikon’ (06.01.2022) : “gain yerine netflix yada blutv'de olsa çok daha fazla ses getirip övgü alacağına emin olduğum yapım” ‘drsoldier’

(01.05.2022) : “gain'deki dizisi çok tatlı olmuş, absürt directory alanında ülkemizdeki ilk örnek olabilir sanırım” ‘bencil10numara’ (27.11.2021) :

“normal şartlarda böyle bi şeyi abartı bi kara mizah olarak değerlendirir güleriz. ama şu anki türkiye için böyle bi olay yaşansa o ailenin başına yine dizideki olaylar gelir. o yüzden o sahnede tam gülsek mi ağlasam mı kararsız kaldım”

Gerek güzergahlarının fazlalığı gerekse seyahat süresinin uzunluğu nedeniyle İstanbul'un en ‘ünlü’ otobüs hattı, online forum ve sosyal medyadaki yorumlar haricinde görsel olarak da mizahi paylaşımlara da konu olmaktadır.

Görsel 1.

Görsel 2.

Kaynak: <https://www.mizahimarhanesi.com/haberler/capslerle-efsane-otobus-hatti-500T/>

Hattın mizah unsuru olarak kullanıldığı bir başka örnek ise geleneksel medyada karşımızda çıkmıştır. 2020 yılında TRT’de yayınlanan absürt komedi türündeki yerli dizi *Tutunamayanlar* 6.bölümünde bir sahnede söz konusu hatta yer vermiştir. Dizinin ana karakteri *Tarık* (Doğu Demirkol) Kaf Dağı’nın ardına gidecek olan *Keloğlan* karakterini 500T otobüsüne bindirerek yolcu eder ve ikili uzun süreceği bilinen bir yolculuk öncesi hüznü dolu bakışlarla vedalaşmaktadır. Bu sahnenin yer aldığı video TRT Nostalji adlı Youtube kanalında ‘500T İle Kaf Dağının Ardına Yolculuk - Tutunamayanlar 6. Bölüm’ başlığıyla yer almaktadır.

Görsel 3.

‘500T İle Kaf Dağının Ardına Yolculuk - Tutunamayanlar 6. Bölüm’,
Kaynak: <https://www.youtube.com/watch?v=B5wKfpE26r0>

Gain adlı dijital platformda 2021 yılında yayınlanan, tüm hikayesini bu hattın üzerine kuran sahte belgesel türündeki *500T* adlı dizi ise yıllardır çeşitli mecralarda hat ile ilgili üretilen mizahın neredeyse tamamına yer vermekte, bunların üzerine çıkararak geliştirdiği evrende

İstanbuluların gündelik hayatının bir parçası olan konuyu çok farklı insan profilleri üzerinden seyirciye sunmaktadır.

4.Amaç ve Yöntem

Geleneksel televizyonun alışlageldik anlatı kalıplarından sıkılan seyirciye alternatif sunma amacındaki dijital platformlar tüm dünyada giderek popüler hale gelmeye başlamıştır. Netflix, Disney Plus, Amazon Prime Video gibi uluslararası çapta hizmet veren platformlar her ne kadar orijinal yapımlarında yenilikçi denemelere alan açıyor olsalar da batı ülkeleri dışındaki ülkelerde hayata geçirilen orijinal yapımlarında benzer türlerde üretilmeye yer verildiği görülmektedir. Türkiye özelinde değerlendirme yapıldığında ise Blu TV, Gain ve Exxen gibi yerli dijital platformların kataloglarında gerek uluslararası hizmet veren dijital platformlar gerekse geleneksel televizyon ekranlarında yer bulamayan türlerde yapımların bulunduğu göze çarpmaktadır. Bu tür yapımlar, özellikle dizi ve film formatının dışındaki içerikleri talep eden seyirciye seçenek sunmakta, aynı zamanda sektörde üretim açısından çeşitliliğe ve sıra dışı anlatı biçimlerine yer verilmesinin önünü açmaktadır.

Bu araştırma uluslararası ve yerli dijital platformların içerik türleri arasındaki farklılaşmadan yola çıkarak, örnek olarak seçtiği sahte belgesel türündeki *500T*¹ adlı yapıyı betimsel analiz yöntemiyle incelemeyi ve türün karakteristik özelliklerine uygunluğunu yorumlamayı amaçlar. Örnek olarak *500T* adlı yapının seçilmesinin gerekçesi öncelikle yapının hayata geçirildiği tür konusundaki tercihi olmuştur. Bunun yanı sıra, anlatının metropol hayatının zorluğunu temsil eden ve özellikle dijital mecralarda mizah malzemesi olarak da karşımıza çıkan bir konuyu ele alması olarak gösterilebilir. Betimsel analiz yöntemi ile “veriler sistematik ve açık biçimde betimlenir, daha sonra açıklanır ve yorumlanır.” (Yıldırım & Şimsek, 2011, s.224) Öncelikli olarak dizinin tüm bölümleri hikaye ve karakterler açısından incelenecek, devamında sahte belgesel ile ilişkilendirilebilecek biçimsel kodların nasıl kullanıldığına dair bir açıklama sunulacaktır ve türün anlatı ile uygunluğu yorumlanacaktır.

‘Üzerinde güneş batmayan hat’ sloganıyla 11 Kasım 2021’de Gain’de yayınlanmaya başlayan 7 bölümlük mini dizinin senarist ve yönetmeni Murat Özsoy’dur. Yıllar önce sırta kadem basan bir halk otobüsü hakkında bir belgesel olarak tasarlanmış dizinin yönetmeni Özsoy, senaryoya ilham verenin 2014 yılında kaybolan Malezya uçağı olayı olduğunu, “Saadettin Teksoy’un 90’larda yaptığı fantastik programlar, Korcan Karar’ın Şok isimindeki efsane programı”nın da kendisini etkilediğini belirtmiştir. (Çalışkan, 2021)

Gain, dizinin tanıtım sürecinde alışılmadık bir gösterim mekanı tercih etmiş, ilk bölümün ön gösterimi 8 Kasım 2021’de *500T* hattında çalışan, içerisine ekran yerleştirilmiş gerçek bir otobüsün içerisine davet edilen gazetecilere birlikte gerçekleştirilmiştir. Bu diziden önce mizah yazarı olarak televizyon dizilerinde görev almış olan Özsoy, televizyonda yer alan komedi içeriklerinden farklı bir anlatı biçimi tercih etmesini şu sözlerle açıklamaktadır²:

Genel olarak da kara mizah seviyorum. Ben böyle şeylere gülüyorum, çok absürt geliyor bana beni düşündüren şeyler. Türkiye’de de çok fazla ilginç haber oluyor hayatımıza yansayan. Bu yaptığımız 'Mockumentary' (sahte belgesel) türünün de çok güzel örnekleri var dünyada. Kimsenin espri yapmadığı, kimsenin doğasına aykırı olmadığı

¹ Kaynak: <https://www.gain.tv/t/9NDpuuIE/500t>

² "500T - Kayıp Otobüs"ün ön gösterimi otobüste yapıldı" (2021), <https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/500T-kayip-otobus-on-gosterimi-otobuste-yapildi-1883108>

şeye gülmek bana zekice geliyor. Şimdiki kuşakta da ben o televizyon komedisine karşı böyle bir soğuma, mide bulantısı seziyorum. O yüzden bu biraz onun uç örneği oldu. Hiçbir şekilde espri yok. Herkesin saçma sapan ciddiyetleri var ve biz ona gülüyoruz. Bunu başarabilirsem benim için bu bir başarı olur.

4.1. Bulgular ve Analiz

4.1.1. Gerçek ve Kurgu Arasında Belirsiz Bir Nokta: Medya Gerçeği

‘Kayıp Otobüs Nerede?’ isimli birinci bölüm açılış sahnesinde, 2013 yılında İstanbul Valiliğince olay sonrası canlı yayında yapılan açıklamanın arşiv kaydına yer verilir. Bu kurmaca kayıta Vali kameralar önünde tüm ciddiyetiyle “şoför dahil 44 vatandaş”ın kayıp olduğu bilgisini paylaşır. Hikaye bu olayın üzerinden yıllar geçtikten sonra, olay halen gizemini korumaktayken ‘belgesel’in yaratıcıları tarafından konunun yeniden gündeme getirilmesi üzerine kuruludur. Arşiv görüntülerinin ardından, aynı hatta çalışmaya devam eden otobüslerden birinin içerisinde yapılmış röportajlar ile devam edilir. Otobüs seyir halindeyken mikrofon uzatılan üniversite öğrencisi genç: “Gidiş geliş yaklaşık dört saatimiz otobüste geçiyor. Biz aslında teknik olarak üniversite öğrencisi değiliz, yolcuyuz biz” diyerek, daha ilk dakikalarda yapımın mizahi bir dili olduğunun ipuçlarını vermektedir. Arşiv kaydı ve röportajlar biçim olarak haber estetiği taşımakta, sahte belgesel içindeki belgeselin yer verdiği ‘kaynaklar’ olarak kullanılmaktadır.

Dizinin oyuncularının tamamı popüler olmayan isimlerden oluşmaktadır. Bu da karakterlerin ‘rol yapmadığını’ hissettirerek yapımdaki belgesel türüne ait gerçeklik hissini arttırmaktadır. Yönetmen Özsoy verdiği bir röportajda oyuncu seçimi ile ilgili olarak “500T’nin gerçek bir belgeselmiş gibi gözükmesi için daha önce televizyon ya da sinemada görmediğimiz, tanınmayan oyuncularla çalışmak istedim. 500T’de otobüs şoförünü oynayan oyuncum geçmişinde İETT şoförlüğü yapmış mesela” (Çalışkan, 2021) demiştir.

Birbirinden bağımsız bölümlerin tamamında yer alması nedeniyle dizinin ana karakterinin araştırmacı, tarihçi, yazar olarak tanıtılan komplo teorisyeni Ercüment Danışman (Çetin Tankoç) olduğu söylenebilir. Duvarları ceviz kitaplıklar ile kaplı loş ışıklı çalışma odasında röportaj veren Ercüment Danışman, ellili yaşlarında, tıknaz, pantolon askısı takan, gözlüklü ve papyonlu bir adam profili ile belgesellerde sıklıkla görüşlerine danışılan ‘uzman’ konumundaki kişilerle benzeşmektedir. Dizide bir tipleme olarak karşımıza çıkan bu karakter, belgeselin biçimsel kodlarını kullanmanın yanı sıra, özellikle televizyonun yarattığı klişe ‘uzman’ görüntüsü ile alay etmektedir. Seyirciye sürekli olarak doğrunun ve yanlışın, gerçeğin ve yalanın tanımını yapan bilirkişileri ile televizyon, sözün yanı sıra görüntüyü de bir ikna aracı olarak kullanır. “Sahte belgeselin, belgesel ve kurgu arasındaki ilişkiyi sorgulayan yapısı, gerçek ve kurgu ile medyanın gerçeği tasviri arasındaki ince çizginin varlığını sürekli hatırlatmaktadır.” (Eğitimci, 2021, s.63)

“Bu olay Türkiye’deki en gizemli olaydır” iddiasında bulunan, dizinin ana karakteri araştırmacı yazar kendisinden “Ercüment Danışman milletine aşık, devletine itaat eden, bunda şüpheye hiç kapılmayan ve kalemi namus bilmiş bir geleneğin fedaisidir” sözleriyle bahseder. ‘Tapınak şövalyelerinin yakın tarihi’, ‘Gizli Müslüman Tapınak Şövalyeleri’ isimli kitaplar yazdığını söyleyerek, oyunun gizli yüzünü deşifre ettiği için yıllardır tehdit aldığını anlatır. Ercüment Danışman, 500 T olayı ile ilgili olarak 2014’te çalışmaya, bir kitap yazmaya başlamış, aldığı ölüm tehditleri üzerine üç yıl Hakkari’de saklanmış. Eserleri ile ülkesi dışında takdir toplasa da, kendi ülkesinden değer görmediği iddiasındadır ve sitemli tavrını korur. Otobüs hattını tanımlarken kullandığı “Bizim öz kültürümüzü yansıtan bir yaşamdır 500 T’nin içi. Batıda insanlar

pub'da bile yalnız otururken, bizde 500T'de insanlar sırt sırta... Birbirlerine yaslanıp tedavi olurlar" ifadesi ile 'batı'ya olan mesafesini vurgular.

Görsel 4.

Araştırmacı Yazar Ercüment Danışman

Kaynak: <https://www.gain.tv/t/9NDpuuIE/500t>

İlk bölüm haber bültenleri, dijital kaynaklardaki haberlerden görüntüler, kayıp otobüs şoförü Haluk K.'nin çalışma arkadaşları, Emniyet eski şube müdürü Tarık P., olayın gerçekleştiği sokaktaki market sahibi Hakan ve kayıp yakınlarıyla röportajlar ile devam eder, olayın aydınlatılamaması üzerine protestolara başlayan kayıp yakınlarının “*yetersiz bakiye, yetersiz devlet!*” sloganıyla yaptıkları protestolar ekrana yansır.

4.1.2. Belgeselin Ciddiyeti, Ciddiyetin Parodisi

‘Otobüsü Şoför mü Kaçırıldı?’ isimli ikinci bölüm savcının olay yeri incelemesi yaptığı arşiv görüntüleri ile açılır ve olayın gerçekleştiği gün şoförün gergin olduğuna şahit olmuş diğer otobüs şoförleri ile yapılan röportajlar üzerinden ilerler. Kayıp şoförün çalışma arkadaşlarıyla yaşadığı tartışmanın canlandırıldığı kıraathane benzeri mekanın duvarında “*Türk şoförü en asil duyguların insanıdır*” yazmaktadır. Bu bölüm için suç draması parodisi tanımlaması yapılabilir. Ayrıca şoförün eşi ile yapılan röportajlarda da belgesel türünün sıklıkla kullandığı yöntemlerden biri olan canlandırma yöntemi kullanılmıştır. “Canlandırma belgesellerde gerçek ses kayıtları kullanılır ve yaşanmış olaylar yeniden canlandırılır” (Ekinci, 2016, s.19) Bu bölümde görgü şahitlerinin aktardıkları ile eş zamanlı kurgulanmış canlandırma sahnelerine sıklıkla rastlanmaktadır. Çocuk sahibi olamamaları üzerinde evliliklerinde sorun yaşamaya başlayan çiftin ilişkisinin geldiği aşama bu yöntem sayesinde detaylarıyla ortaya serilir.

Ercüment Danışman’a göre şoförden ziyade otobüs yolcularından şüphelenmek doğru olacaktır. Duraklarda seyyar su ve naneli şeker satıcılarının otobüse giriyor oluşuna dikkat çeker ve kontrol edilmeleri gerektiğini vurgular. Olay anı öncesi kamera kayıtlarında Finlandiya’lı bir turist otobüse bindiğinin ve Seyrantepe’de indiğinin anlaşılması üzerine “*Kimse beni bunun normal olduğuna inandıramaz*” diyen Ercüment Danışman, “*500 T bir medeniyet projesiydi aslında bizim için ilk ortaya çıktığında. 500 T olayı adli bir vaka değildir. Bir varlık yokluk vakasıdır. Bir beka vakasıdır adeta. 500 T bir milletin bin dört yüz yıllık yolculuğudur*” sözleriyle popülist tavrını korumaktadır. Finlandiya’lı turiste ulaşılması sürecinde yaşananlarla ilgili olarak

emniyet eski şube müdürü: “Finlandiya emniyet birimleriyle diyaloga geçip bir yazı yazdık. Finceye çevrilmesi bir hafta on gün sürdü” diyerek süreç hakkında bilgi verirken son derece ciddi bir tavırla konuşmaktadır. “Sahte-belgeselde sıkça görülen parodiler, genellikle tür parodisi, özelinde de belgesel türünün, gerçekliğin, ciddiyetin parodisi konumundadır.” (Demoglu, 2014, s. 114)

‘Otobüsü Uzaylılar mı Kaçırıldı?’ isimli üçüncü bölüm, kendisini amatör astronot olarak tanımlayan yaşlı bir adam olan Gürsel Bulut ile açılış yapmaktadır. Yıllardır UFO gözlemi yaptığını söyleyen ve yeni bir gezegen keşfettiğini anlatan adam otobüsün kaybolduğu gün İstanbul semalarında beliren ve hızla kaybolan bir UFO gördüğünü iddia eder. Aynı gece iş yerinden çıkmak üzereyken uzaylılarca kaçırılmış olduğunu söyleyen berberin röportajı da canlandırma görüntüler eşliğinde aktarılır. Bir başka UFO uzmanı, Alfa Uzay Araştırmaları merkezi başkanı Barış Rendener’in tecrübelerini paylaştığı röportajda ise 90’lı yıllarda Konya’da piknik yaparken ortadan kaybolan aileden bahsedilir. Görüntülerde uzaylıların kaçırıldığı düşünülen ailenin fotoğraflarına yer verilir. Barış Rendener ayrıca otobüsün kaybolduğunun duyulduğu günlerde ellerine geçen İstinye Devlet Hastanesi’nin ameliyathanesinde çekilmiş gizli kamera kaydını açıklar. Videoda doktorların aralarında futbol sohbeti yaparken bir yandan da uzay olduğu düşünülen yaratığa otopsi yaptıkları görülmektedir.ERCÜMENT DANIŞMAN iddiayı destekler nitelikteki görüşlerini “Bir uzaylı için en güzel araştırma laboratuvarı 500T’dir Dünya’da” diyerek güçlendirir.

‘Paranormal bir şey mi var?’ isimli dördüncü bölüm, otobüsle birlikte kayıplara karışan vatandaşlardan biri olan astrolog kadının öngörülerini paylaştığı Youtube videosu ile açılır. Kadının gökyüzü hareketlerini yorumlayarak verdiği “*kayıplar, kaybolmalar olabilir*” uyarısı birkaç kez tekrarlanır ve eşinin röportajı ile devam eder.ERCÜMENT DANIŞMAN röportajında bu kez çalışma odasındaki kara tahtanın önündedir. İstanbul haritasının üzerinde Maslak, Mecidiyeköy ve Levent’i birleştirerek oluşturduğu üçgen çizimine devam ederken bu bölgenin Bermuda Üçgeni’ne benzer bir yapıda olduğundan bahseder. “*Geleneksel Türk milletinin tarihine baktığında bizde üçgen yoktur. Biz avlu şeklinde kurarız hep şehirlerimizi*” diyerek avlu medeniyeti örneği olarak Bağcılar ilçesini örnek verir. “*Batının etkisiyle kurduğumuz Maslak, Levent Mecidiyeköy... İşte bugün bizim başımıza bu çorabı örmüştür*” iddiasıyla tarafını açık etmekten çekinmez. Bu bölümde ilahiyatçı yazar Muaviye Uğurlu adlı karakter de diziyeye dahil olarak türbelerin yerinin değiştirilmesinin tehlikelerini anlatır. Levent mahallesinde bahçesinde türbe olan bir bina kentsel dönüşüm nedeniyle yıkılmış, türbe asıl yerinden iki sokak uzağa taşınmıştır. Yeni yapılan binada yaşanan tekinsiz olaylarla ilgili röportajlara yer verilir.ERCÜMENT DANIŞMAN konuyla ilgili olarak daha önce yazdığı ‘Anadolu’da Evliyalar ve Onlara Bulaşanların Bulduğu Belalar’ kitabından bahsederek, otobüsün kayboluşunu bu kez emlakçı baba olarak bilinen yatırım rahatsız edilmiş olabileceği ile açıklamaya girişir. Otobüsün yolcuları arasında türbenin taşınmasına sebep olan kişilerden biri olabileceğini ve diğerlerinin de bu kişiyle birlikte cezalandırılmış olabileceği dile getirilir.

‘Otobüs kara deliğe mi düştü?’ isimli beşinci bölümde, metro inşaatında gerçekleştirilen gizli Hacıosman deneyine yer verilerek, otobüsün bir kara delik tarafından yutulmuş olabileceği iddia edilmektedir. Metro inşaatı bekçilerinin tanıklıklarıyla aktarılan olayda bakanlık tarafından gizli yapılan deney üzerinde durulmaktadır. Fizik doçenti Aydın Turacı verdiği röportajında kuantum tünelleme çalışmalarından bahseder. Cern’deki deneyle eş zamanlı gerçekleştirilen deneyin, ‘tanrı parçacığı’ tanımının ülkemizde infial yaratması endişesiyle gizlendiğini açıklar. Olay deşifre olunca, yerli ve milli Cern deneyi olarak haber bültenlerinde yer almıştır. Vali bu

iddiaları yalanlamak amacıyla basın açıklaması yapar ve vatandaşı toplu taşıma sisteminde herhangi bir riskli durumun olmadığına ikna etmek için otobüsün kaybolduğu sokaktan geçen halk otobüsüne habercilerle binerek seyahat eder.

Görsel 5.

Açıklama Yapan İstanbul Valisi
Kaynak: <https://www.gain.tv/t/9NDpuuIE/500t>

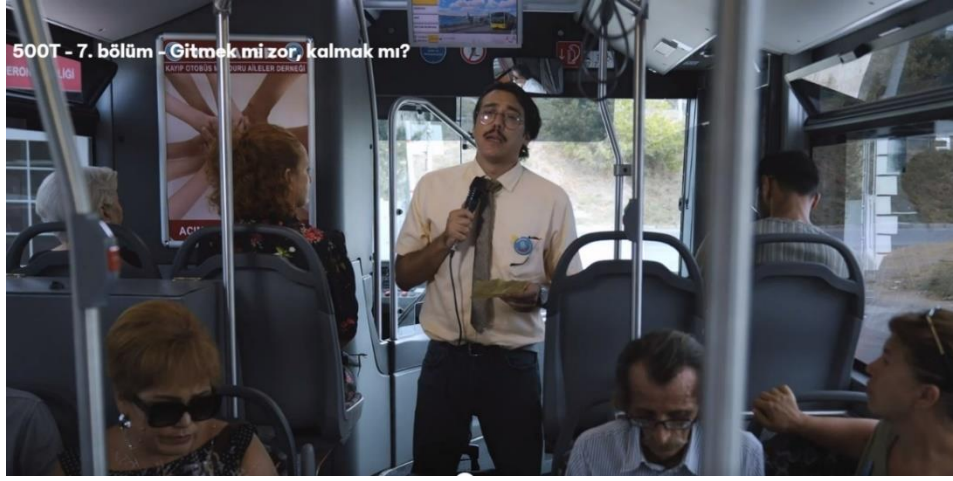
Bölümde yine kayıp yakınlarının röportajları yer almaktadır ve kayıpların hayatlarına dair bilgiler paylaşılır. Kara delik sonrası bir paralel evren oluşmuş olabileceğine inanan Ercüment Danışman, “Belki de o kayıp 500T otobüsünün yolcuları o paralel evrende şu anda oranın o güzel atmosferinde yeni bir mutluluk halesi içinde olabilirler” diyerek kayıp vatandaşlar hakkında iyi dileklerini paylaşır. Bölüm, kayıplardan biri olan üniversite öğrencisi Hamza’nın, üyesi olduğu modern dans kulübünden arkadaşlarının kendisinin anısına gerçekleştirdikleri dans gösterisi ile sona erer. Hamza’nın yaşadığı apartmanın sokağında performans sergileyen dansçılar ile onları yargılayıcı ve ilgisiz bakışlar ile izleyen vatandaşlar arasındaki tezat iki farklı evrene ait kişiler izlenimi vermekte, bölümün konusuna uyum sağlamaktadır.

4.1.3. Sahte Belgeselin Seyircisine Öğüdü: Örtük Fakat Dürüst

‘500 T Zaman Yolculuğunda mı?’ isimli altıncı bölüm, Konya’da tarihi keşif haberi ile başlar ve arkeolojik kazılar sırasında 9000 yıl öncesinden kalma olduğu anlaşılan bir kil tablette rastlandığı ve tablette günümüz Türkçesi ile ‘beni ara’ yazdığı anons edilir. Göbeklitepe’de yaşanan keşiflere benzer bir sürecin kurgulandığı, arkeologlarla yapılan röportajlar haber içeriği olarak yer alır. Kil tablette ayrıca bir cep telefonu numarası da yazmaktadır. Yazan numaranın kayıp yolculardan birine ait olduğu, yolcunun oğlu tarafından verilen röportajla anlaşılır. Burhan İçeri adlı bilim insanı ile yapılan röportajda solucan deliklerine değinilirken, Ercüment Danışman kayıp vatandaşların zaman yolcuğunda olabileceklerine dair görüşlerini paylaşır. Kayıp yakınlarından olan genç bir kadın, yıllar önce karşısına çıkan 1919 İstanbul yangınında çekilmiş bir fotoğrafta babasının da bulunduğu bahseder. Fotoğrafta adamın üzerindeki çizgili tişörtün, otobüsle kaybolduğu gün giydikleriyle birebir aynı olduğunu söyler. Ercüment Danışman bu kez Türk kültüründe reenkarnasyonun olduğu iddialarını, “aklımıza yatsa da var yatmasa da var” diyerek savunmaktadır.

‘Gitmek mi zor, kalmak mı?’ adlı yedinci ve son bölüm, emniyet eski şube müdürünün, Şile yolunda güzergahı dışında, yolcuları ile birlikte seyahat ederken görülen halk otobüsü hakkında verdiği röportajla açılır. Bölgede piknik yapanlarca fark edilen ve ihbarı yapılan otobüse dair bir ize rastlanmadığı aktarılır. Benzer bir olay daha sonra Çatalca’da da yaşanmış ve sonuç alınamamıştır. Bölümde ilahiyatçı yazar Muaviye Uğurlu tayy-i mekan ve bast-ı zaman kavramlarını, “standart, ortalama bir kulun yapamayacağı, zamanda ve mekanda ruhsal olarak yolculuk” olarak açıklar.ERCÜMENT DANIŞMAN bu kayıp vakasının çözülmesi adına ülkenin tüm imkanların seferber edilmesi gerektiğini tekrarlamaktadır. Son olarak ‘Komader’ (Kayıp Otobüs Mağduru Aileler Derneği) Başkanı Yalçın Ilık karakteri ortaya çıkar.

Görsel 6.

Komader Başkanı Yalçın Ilık

Kaynak: <https://www.gain.tv/t/9NDpuuIE/500t>

Kayıp yakınlarına maddi manevi destek vermeyi amaçlayan dernekte, aileler zaman zaman bir araya gelmektedir. Derneğin birlikte çalıştığı psikolog, üyelerin hayatla yeniden bağ kurmalarını sağlamalarına yardım etme yöntemlerinden bahsederken, kadının gerçekte mağdurları manipüle ettiği anlaşılmaktadır. Dernek başkanı Yalçın ise maddi çıkar peşinde olduğunu gizleyememektedir. Olayın açıklığa kavuşacağına olan inancını asla yitirmeyen ERCÜMENT DANIŞMAN “*sabır ve metanet her şeyi çözecektir*” diyerek son sözlerini sarf eder. Bölüm sonunda ise Komader’in düzenlediği, kayıp yakınlarının otobüsün kaybolduğu sokakta, kayıpların fotoğrafları ile süslenmiş duvarın etrafındaki anma etkinliğinden görüntüler yer alır. Ve dizi son karesi “500T otobüsü 2013 yılında içinde 44 yolcuyla beraber ortadan kayboldu. Otobüsün ve yolcuların başına ne geldiği hala belirsizliğini koruyor” yazısının ekrana düşmesi ile sona erer.

Kayıp otobüs 500T’nin hikayesi göz önünde bulundurulduğunda, bu kurmaca hikayenin sahte belgesel türü dışında da inşa edilebileceğini söylemek mümkündür. Bir komedi dizisi olarak hayata geçirilmesi halinde belki de çok ‘karikatür’ olmakla eleştirilecek karakterlerin, bu tür tercihi ile avantaja dönüştürüldüğü görülmektedir. Yönetmen Özsoy’un, kendisine yöneltilen ilk kez denenen sahte belgesel türü ilgili soru üzerine verdiği, “İzleyicimizin bu yeni türü yadırgayacağını sanmıyorum. Milyonlarca kişi Müge Anlı’yı izliyor her gün. Bir otobüsün yok olmasından daha saçma şeylere alıştık. O yüzden bu türün önü çok açık diye düşünüyorum. Eminim bu işten sonra devamı gelir” (Çalışkan, 2021) cevabı sahte belgeselin karakteristik özelliklerinden birinin altını çizmektedir: “Seyircisine her gördüğüne inanmamasını öğütleyen sahte-belgeselin asıl mesajı

'seyircinin izlemekte olduğunun gerçek olmadığı' gerçeğidir." (Demoğlu, 2014, s. 137) Dizi anlatısının temelini oluşturan mizahı gerçekliği taklit eden tüm tuhaflikları kullanarak üretirken, biçim açısından da belgesel türünün tüm kodlarına yer vermektedir. Bel, göğüs ve yakın planların geçişli olarak kullanılarak kurgulanmış röportajlar, canlandırma ve arşiv görüntüleri olduğu ekranın bir köşesinde yazılı olarak belirtilen parçalar, televizyon ve internet haber kaynaklarından alınan sabit ve hareketli görüntüler, olay yerinde gerçekleştirilen çekimler, dış ses ve alt yazı kullanımı ile belgesel estetiğine ait tüm unsurlara yer veren dizi tüm bu özellikleri göz önünde bulundurulduğunda sahte belgesel türü ile tartışmasız örtüşmektedir.

Değerlendirme ve Sonuç

Netflix, Disney Plus, Amazon Prime Video gibi uluslararası platformların, Türkçe dilindeki orijinal içeriklerinin sayısı her geçen yıl artsa da yapımlar arasında henüz dizi ve film dışında türlere rastlanmamaktadır. Oysaki bu platformların ilk yıllarından bu yana özellikle dizi ve film dışında türlere de yer verdikleri bilinmektedir. Belgeselin yanı sıra reality-show, talk-show, stand-up gibi türlerden birçok yapımlar bu platformların kataloglarında yer almakta, kurmaca içeriklere alternatif oluşturmaktadır. Netflix'in ilk yıllarda Amerikan yapımı örneklerle katalogunda yer vermeye başladığı bu türler arasında son dönemde İspanya, Hindistan, Güney Kore gibi farklı ülkelerden de yapımların eklendiği görülmektedir.

Türkiye'de 2016 yılında Netflix ile aynı dönemde yerli dijital platformlar da hizmete sunulmaya başlanmış, kendi orijinal yapımlarını seyirciye sunmuşlardır. Önceleri yalnızca dizi türünde yapımlar hayata geçiren bu platformlar zamanla belgesel, reality-show, talk-show, stand-up, yarışma, gezi programı gibi farklı türlerde içerikleri de kataloglarına eklemeye başlamıştır. Bunlar arasında niteliği tartışmalı örnekler bulunsa da 'alışılmadık' ve yaratıcılık bağlamında tatmin edici içeriklere de rastlanabilmektedir. Şanslı tesadüflerle keşfedilen ve takipçisi olunan bu tür yapımlar sosyal medyanın da etkisiyle kulaktan kulağa yayılmakta ve zamanla kendi seyirci kitlesini yaratmaktadır.

Gain'de yayınlanan sahte belgesel türündeki komedi dizisi *500T* gerek ilk kez dizi formatı olarak hayata geçirilmesi gerekse komediyi tercih etmesi bakımından alışılmadık bir örnektir. Sosyal medyada ve online forumlarda uzun yıllardır hakkında mizah üretilen, İstanbul'un en uzun toplu taşıma hattı *500T*'den ilham alan bu yapımda günün birinde ansızın ortadan kaybolan bir otobüs ve içindeki yolcuların başına gelmiş olabileceklere dair ihtimaller hakkındaki dizi, seyirci ile buluşması sonrasında internet mecrasında kendisinden bahsettirmeyi başarmıştır. Dizide kayıplara karışan otobüsün akıbeti hakkındaki tahminlerin çoğunluğu yine özellikle sosyal medyada sıklıkla yer bulan komplo teorilerinden oluşmaktadır. Dizi güncel medya metinlerine bir eleştiriden ziyade, popüler kültür parodisi olarak da karşımıza çıkmaktadır. Yönetmenin de vurguladığı gibi, günümüz seyircisinin günlük hayatında kurmacanın imkan verdiğinden daha öngörülemez gerçekliklere şahit olduğu varsayıldığında, gerçeklik algısının tek başına biçim ile yönlendirilmesi mümkün gözükmemektedir. Korku türünde üretilmiş bir sahte belgeselin 'gülünç' bulunmadan amacına ulaşması yakın geçmişle kıyaslandığında giderek güçleşmektedir. Bununla birlikte, yeni medya araçları üzerinden gerçek bilgiye erişebildiğine dair sürekli şüphe içinde olan modern insanın, gerçek gibi sunulan kurmacaya yalnızca 'hoşça vakit geçirme amaçlı' tahammülü kaldığı iddia edilebilir. Bu noktada sahte belgeselin inandırıcı olma iddiasından uzak komedi türü ile birlikte hayata geçirilmesinin güncel en uygun tercih olacağını söylemek mümkündür. Gerçek ve kurmaca arasındaki ayrımın belirsizliğine vurgu yaparak zamanın ruhunu yansıtan ve türünün

tüm karakteristik özelliklerini taşıyan bu yapım, yenilikçi anlatılar arasında ilham verici bir örnek olarak değerlendirilebilir.

500T örneğinde olduğu gibi, sıra dışı bir hikayenin, sıra dışı bir tür tercih edilerek hayata geçirilmesinin sadece seyirci açısından değil, ülkemizdeki sinema ve televizyon sektörü için ‘canlandırıcı’ etkiye sahip olduğu iddia edilebilir. Bununla birlikte, yerli dijital platformların varlığı alternatif türlere alan açmaları, aynı zamanda televizyona ait türlerin dijital çağın dinamiklerine uygun biçimde yeniden yorumlanarak farklı formatlarda yenilikçi üretimlere dönüşmelerine imkan vermeleri gibi nedenlerle önem kazanmaktadır.

Extended Abstract

The streaming services pioneered by Netflix has become an increasingly powerful sector all over the world. Services that are internationally available such as Disney Plus and Amazon Prime Video also produce original content in different languages. Although Netflix primarily featured series and movies in its early years, it later began adding productions in different genres such as reality shows, talk shows, and stand-up to its catalog. Although America is at the top of the list of countries for these productions in different genres, productions from different countries such as Spain, India, and South Korea are also included in the catalog. However, Netflix, which has been launched in Turkey in 2016 and has continued to produce original content in Turkish since 2018, does not feature any other genres than series and movies. This is also true for Disney Plus and Amazon Prime Video. When the content of local streaming services of Türkiye such as Blu TV, Gain and Exxen, is evaluated, it is seen that instead of focusing only on original content in the series and movie genres, they also include genres such as reality shows, talk shows, travel programs, competitions and documentaries. Some of these productions include names that have become famous through social media or provide sources for content on topics, places and events that have come to the fore through social media. This diversity in the catalogs of local streaming services can be evaluated from a positive point of view such as increasing the options for the audience, and can also be interpreted in terms of providing opportunities for innovative attempts in sectoral production. Among the unusual examples that have come to life through these services is the series called *500T*, which was released by the streaming service called Gain in 2021. The series has chosen to tell its humorous story in the mockumentary genre, which can be claimed to be an extremely suitable genre in reflecting the characteristics of the narrative. Although there are examples of mockumentary genre in different languages on streaming services such as Netflix, such attempts are not included in Turkish content. At this point, the existence of local streaming services gains importance for those who want to produce in relatively new genres. This research sets out from the differentiation between local streaming services and internationally available streaming services in terms of the genres preferred in Turkish productions, and it focuses on the mockumentary comedy series *500T*, which has not been tried in the series format in our country before.

The research examines the series in question in terms of its use of the characteristic features of the genre using the descriptive analysis method. The aim of the mockumentary genre, which conveys a fictional narrative using documentary codes, is to convince the audience of a fictionalized reality. The mockumentary aims to create its own reality by leaning on the documentary's relationship with reality and then turning it upside down. It is possible to say that

in today's world, also known as the post-truth era, a kind of post-documentary genre has been built with the influence of the development of communication technologies and the increase in internet usage, and that comedy-mockumentary has also contributed to this period. Inspired by Istanbul's longest public transportation line, 500T, which has been the subject of humor for many years on social media and online forums, this production about a bus that suddenly disappears one day and the possibilities of what might have happened to its passengers, managed to make itself talked about on the internet after it met with the audience. The majority of the predictions about the fate of the bus that disappeared in the series consist of conspiracy theories, which are again frequently found on social media. Rather than a criticism of current media texts, the series also appears as a parody of popular culture.

Considering the story of the missing bus 500T, it is possible to say that this fictional story can be constructed other than the mockumentary genre. It is seen that the characters, who would perhaps be criticized for being too 'cartoony' if it were brought to life as a comedy series, are turned into an advantage with this genre preference. While the series produces the humor that forms the basis of its narrative by using all the oddities that imitate reality, it also includes all the codes of the documentary genre in terms of form. Interviews edited using medium shots and close-ups interchangeably, animation and archive footage written on a corner of the screen, still and moving images taken from television and internet news sources, shots taken at the scene, use of voice-over and subtitles, and all the elements of documentary aesthetics, the series undoubtedly overlaps with the mockumentary genre when all these features are taken into consideration. As in the 500T example, it can be claimed that bringing an extraordinary story to life by choosing an extraordinary genre has a 'refreshing' effect not only for the audience but also for the cinema and television sector in our country. Local digital platforms that open up space for alternative genres also enable television genres to be reinterpreted in accordance with the dynamics of the digital age and transformed into innovative productions in different formats.

Kaynakça

- Arıkan, S., N. (2021). Teorisi Bağlamında Günümüz Mizahına Bir Örnek: Ankara'da Stand-up. *Kültürel Miras Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 66-71.
- Atabey, M. (2005). Belgesel Film Yapımında Yeni Yönelimler ve Melez Formlar, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi *Yeni Düşünceler Dergisi*, Sayı 1, ss.217 – 227
- Capslerle Efsane Otobüs Hattı 500T, <https://www.mizahtimarhanesi.com/haberler/capslerle-efsane-otobus-hatti-500T/> (erişim, 23 Aralık 2023)
- Cardwell, S. (2003). The Rise of the Television 'Mockumentary': from Familiar Genres to New Forms, *Anglofiles*, no. 129, pp. 30-41
- Çalışkan, I. (2021). Kayıp otobüs 500 T araniyor, <https://www.birgun.net/haber/kayip-otobus-500-t-araniyor-365528>
- Death To 2020, *Netflix.com*
- Demoglu, E. (2014). *Düş ile Gerçek Arasında: Sahte Belgesel*, İstanbul: Doğu Yayınları

- Eğitimci, U.T. (2021). Hakikat Sonrası Dönemde Hakikati Sorgulatan Bir Sinema Türü: Sahte-Belgesel, *SineFilozofi Dergisi*, 2021, 6 / 11, ss.51-66
- Ekinci, B.T. (2016). Belgeselde Canlandırma ve Gerçekçilik Sorunu, *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, Sayı 25, ss.11 - 33
- Gürler, G. (2020). Ofansif Mizah, Toplumsal Eşitsizlikler ve Politik Doğruculuk: Stand-Up Komedi Üzerine Eleştirel Bir Analiz. *Ankara Üniversitesi İlef Dergisi*, 7 (1) , 137-166 . DOI: 10.24955/ilef.736032
- Kara, M. (2016). Doğan Grubu BluTV ile Türkiye'de Netflix'e rakip oluyor, <https://webrazzi.com/2016/02/19/dogan-grubu-blutv-ile-turkiyede-netflix-e-rakip-oluyor/>
- Kılıçbay, B. B. (2005). Türkiye’de Gerçeklik Televizyonu ve Yeni Televizyon Kültürü. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı, Ankara.
- Kuruoğlu, H. (2006). Belgesel Filmde Yaratıcılık: Olanaklar ve Sınırlar, *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 2006, Sayı 27, ss.97-111
- Lebow, A. (2006). Faking What? Making a Mockery of Documentary in *F is for phony : fake documentary and truth's undoing*, Eds. Alexandra Juhasz and Jesse Lerner. University of Minnesota Press
- Nichols, B. (2017). *Belgesel Sinemaya Giriş*, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi
- Öngen, O. (2021). Belgesel Sinemada Sınıflandırma Sorunu, *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, v: 50, Summer-2021, p. (409-433)
- Özeren, İ. (2021). ‘Ay’a Seyahat’in belgeseli 13 yıl önce çekildi, <https://serbestiyet.com/featured/roportaj-aya-seyahatin-belgeseli-13-yil-once-cekildi-51985/>
- Sevim, S. (2019). The War Game: Sahte Belgesel Gerçek Endişe. *Kritik İletişim Çalışmaları Dergisi*, 1 (2), 57-78
- Sim, Ş. & Toprak, M. (2012). Sinemayı Hayata Yaklaştırmak: Sahte Belgesel (Mocumentary) Filmler, *Fine Arts* , 7 (1) , 1-10
- Wallace, R. (2018). *Mockumentary Comedy: Performing Authenticity*, Palgrave Macmillan
- Yıldırım, S. & Esen, H. (2018). Reality TV Programları Bağlamında Türk Televizyon Kültürünün Dönüşümü, *Kurgu*, 26 (3), 486-501
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Seçkin Yayıncılık
- 500T, *Gain.tv*
- "500T- Kayıp Otobüs"ün ön gösterimi otobüste yapıldı" (2021), <https://www.cumhuriyet.com.tr/yasam/500T-kayip-otobusun-on-gosterimi-otobuste-yapildi-1883108>

500T ile Kaf Dağının Ardına Yolculuk- Tutunamayanlar 6. Bölüm,
<https://www.youtube.com/watch?v=B5wKfpE26r0>

500 T, <https://eksisozluk.com/500t--235255?p=1>

Destekleyen Kurum/Kuruluşlar: Herhangi bir kurum/kuruluştan destek alınmamıştır.

Çıkar Çatışması: Herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.